

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ НУШ ДЛЯ РОБОТИ З ДІТЬМИ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ

Дригач Тетяна Григорівна,

кандидат педагогічних наук, старший викладач
старший викладач кафедри математики та фізики
Комунального закладу «Харківська гуманітарно-педагогічна академія»
Харківської обласної ради
ORCID ID: 0000-0002-0278-2777

Непочатова Олена Олексіївна,

вчитель початкових класів
П Іванівського ліцею Барвінківської міської територіальної громади
Ізюмського району Харківської області

Нерсисян Діана Арменівна,

вихователь
Центру розвитку дитини «Старт»

Стаття присвячена важливій темі підготовки вчителів Нової української школи (НУШ) до ефективної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами (ООП). У сучасному освітньому контексті, де відбувається інклюзивний рух, професійна компетентність педагога набуває особливого значення.

У роботі проводиться аналіз сучасного стану підготовки вчителів загальної середньої школи до роботи з дітьми, які мають різні види ООП, розглянуто основні проблеми, з якими стикаються вчителі. Основна увага приділяється адаптації навчального процесу до потреб цієї групи учнів, вивченню їх освітніх потреб і методикам роботи з ними.

Також у статті розглянуто організацію інклюзивного навчання в інших країнах (Японії, Фінляндії, Швеції, Канади, Австралії, Норвегії), висвітлено стратегічний підхід та особливості організації роботи фахівців початкової школи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Підготовка майбутнього вчителя НУШ до роботи з дітьми з ООП базується на комплексному підході. Він повинен охоплювати теоретичні знання про особливості дітей з іншими видами особливостей, а також практичні навички роботи з ними, зокрема, проходження практики в спеціальних закладах освіти для отримання практичного досвіду роботи з дітьми з особливими освітніми потребами, участь у навчально-дослідних проєктах.

Також важливою ланкою у процесі підготовки майбутнього вчителя Нової української школи до роботи в інклюзивних умовах є формування професійно-особистісних якостей, компетенцій, умінь, професійно-ціннісних навичок. Одним із ключових елементів підготовки вчителів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами є розвиток у них емпатії та розуміння потреб цих дітей. У роботі розглядається питання психологічної підготовки вчителів до роботи з дітьми з ООП.

Отже, для якісної підготовки майбутніх учителів НУШ, потрібна їх системна підготовка до роботи з дітьми з ООП.

Ключові слова: діти з особливими потребами, Нова українська школа, інклюзивна освіта, підготовка майбутніх учителів для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Dryhach Tetiana, Nepchatova Olena, Nersisyan Diana. Preparing future teachers of the New Ukrainian school to work with children with special educational needs

The preparation of future New Ukrainian School (NUSH) teachers for working with children with special educational needs (SEN) is based on a comprehensive approach. This includes theoretical knowledge about the characteristics of children with different types of special needs, as well as practical skills in working with them. This encompasses undergoing internships in specialized educational institutions to gain hands-on experience in working with children with special educational needs, as well as participating in educational research projects.

Another crucial aspect of preparing future New Ukrainian School teachers for inclusive environments is the development of professional and personal qualities, competencies, skills, and professional values. One of the key elements in preparing teachers to work with children with special educational needs is cultivating empathy and understanding for the needs of these children. This work also addresses the psychological preparation of teachers for working with children with SEN.

Thus, for the high-quality preparation of future NUSH teachers, a systematic training in working with children with special educational needs is essential.

Key words: children with special needs, New Ukrainian School, inclusive education, preparation of future teachers for working with children with special educational needs.

Вступ. За останні роки спостерігається значний приріст дітей з особливими освітніми потребами в загальноосвітніх навчальних закладах. Ця тенденція створює необхідність у професійно підготовлених вчителів, які мають знання та навички для ефективної роботи із цією аудиторією. Потреба у спеціалізованих педагогах вже не є винятком, а стає нормою сучасної освітньої системи.

Інклюзивна освіта стала важливим етапом у розвитку освітніх систем багатьох країн, включно з Україною. Це передбачає створення умов для навчання кожної дитини, незалежно від її особливостей та можливостей. Для ефективної реалізації інклюзивної освіти важливо мати професійно підготовлених вчителів, які розуміють специфіку роботи з різними категоріями учнів. Інклюзивна освіта – це педагогічна інновація, яка потребує подолання чимало труднощів під час роботи.

На сьогодні важливо розуміти, що для успішної роботи з дітьми з особливими освітніми потребами є розуміння вчителя істинних потреб дітей. У такому випадку педагог може забезпечити учням такі умови, за яких вони почуватимуться добре і навчання буде більше ефективним.

Вчитель має допомогти дітям адаптуватися у шкільному середовищі, має надати якісні освітні послуги. І для виконання поставлених завдань учитель має бути підготовленим.

Метою статті є розкриття педагогічних аспектів у підготовці майбутніх учителів до роботи з дітьми з особливими потребами в умовах інклюзивної освіти.

Матеріали та методи. Аналіз та узагальнення науково-методичних джерел; синтез отриманих даних; аналіз досвіду інших країн (Фінляндія, Норвегія, Швеція, Австралія, Данія та інші) стосовно впровадження інклюзивного навчання.

Результати дослідження. Ефективний вчитель Нової української школи повинен володіти компетенціями в галузі інклюзивної освіти. Це передбачає знання педагогічних стратегій, адаптаційних технологій, навичок роботи в команді з іншими спеціалістами (логопедами, психологами тощо) та вміння сприяти соціальній інтеграції дітей з ООП.

Адаптація для дитини з особливими освітніми потребами є важливим компонентом у навчанні, тому її треба проводити в таких напрямках: пристосування до навчального середовища; психолого-педагогічна підтримка; критерії оцінювання [1; 2].

Адаптація дитини з ООП – важливий період не тільки для дитини, а й для вчителя. Це складний і водночас цікавий процес у навчанні.

Діти з ООП мають різні причини здоров'я, тому потребують особливих підходів до навчання.

Основне завдання фахівців у роботі з дітьми з ООП – організувати для дітей умови, за яких вони почуватимуться захищено, а також забезпечити спілкування з дітьми у класі.

Вчитель має бути готовий до того, що для дітей з особливими освітніми потребами слід передбачити більше перерв під час навчання.

Важливу роль у роботі з дітьми з ООП відіграє підготовка вчителів, насамперед готовність учителя сприймати таку дитину, як і решту учнів у класі.

Фахівці, які починають працювати з дітьми з ООП, повинні розуміти, що для успішного інклюзивного навчання потрібні такі особистісні якості: вміння знайти підхід до дитини, вміння співпрацювати з батьками, терпіння, витримка, любов до роботи, доброта тощо.

Також можна вивчити наукові дослідження, що проводилися в цій галузі. Це дасть змогу отримати більш глибоке розуміння того, які підходи та стратегії можуть бути ефективними для забезпечення успіху учнів із повними потребами.

В Україні існує ряд проблем щодо впровадження інклюзивної освіти. На думку вчителів, однією з них є відсутність навчальних і матеріально-технічних можливостей.

Інша проблема – якість медичного забезпечення. Відсутня або недостатня кількість спеціалістів (логопедів, дефектологів тощо). Ще однією з причин є влаштування дитини до дошкільного закладу чи школи – не всі спеціалізуються з інклюзивної освіти.

Незважаючи на всі ці причини та проблеми в інклюзивній освіті, Україна все ж таки має перспективу змінити цю ситуацію і правильно налагодити навчання для дітей з ООП. У цьому може допомогти досвід інших країн світу, на який можна звернути увагу.

Багато країн світу активно впроваджують інклюзивне навчання, що забезпечує навчання дітей з ООП з іншими дітьми у класі. Наведемо декілька прикладів досвіду країн у впровадженні інклюзивного навчання.

Такі країни, як Фінляндія, Норвегія, Швеція та Данія, вважаються лідерами у сфері інклюзивної освіти. Ці країни забезпечують доступ до якісної освіти для всіх учнів, незалежно від їхніх здібностей і потреб.

У Фінляндії учні з особливими потребами навчаються разом з однолітками у звичайних класах. Вчителі проходять спеціальну підготовку, яка дає змогу їм працювати з учнями з високими потребами.

У Швеції також існує широке використання інклюзивної освіти. Як зазначають у міністерстві освіти та досліджень Швеції, «інклюзивна освіта забезпечує всім дітям та молоді рівні можливості на дійсно гнучких та індивідуальних умовах навчання» [3].

Канада є однією з провідних країн у сфері інклюзивної освіти. У країні федеральні та провінційні закони, які забезпечують доступ до навчання для всіх дітей, включно з тими, хто має особливі потреби. Уряд Канади використовує різні програми та ресурси, щоб допомогти учням з більш широкими формами обмеження.

Австралія – це країна, яка пропонує спеціальні програми та ресурси для учнів із широкими обмеженнями, а також забезпечує підтримку для вчителів, щоб вони могли краще розуміти потреби своїх учнів.

У Японії знають, що діти з особливими потребами можуть успішно навчатися разом з іншими учнями й розвивати свої здібності. Країна робить акцент на тому, щоб навчальний процес був настільки інклюзив-

ним, наскільки можливо, і щоб учні не відчували себе відокремленими від своїх однолітків [3].

Насправді, інклюзивна освіта забезпечує більш широкий доступ до якісної освіти для всіх дітей та молоді, зокрема для дітей із високими потребами та здібностями. Це дає змогу уникнути відокремлення таких дітей від основної групи учнів і забезпечує їм можливість навчатися разом з іншими дітьми, розвиватися та займатися спільними проектами.

Інклюзивна освіта також сприяє розвитку соціальної компетентності й емпатії у всіх учнів, після чого вони навчаються спілкуватися та співпрацювати з дітьми зі швидкими потребами та здібностями. Це може мати позитивний вплив на життя дітей у майбутньому та сприяти розвитку більш толерантного та рівного суспільства. Впровадження інклюзивної освіти є кроком у забезпеченні рівних можливостей для всіх учнів та підвищення якості освіти загалом.

Методика роботи з дітьми з особливими освітніми потребами є напрямом розвитку педагогічної науки та практики. У цьому напрямі вчені досліджують методики роботи з дітьми з більшими видами особливих потреб, такими як аутизм, дислексія, дисграфія, дискалькулія, СДУГ (синдром дефіциту уваги з гіперактивністю) та ін.

Дослідження з питань дітей з особливими освітніми потребами вказують на те, що ця група дітей потребує спеціальної підтримки й допомоги у навчанні та соціальній інтеграції [4; 5].

Одним із головних результатів дослідження є визначення різних типів особливостей, які можуть зустрічатися у дітей з особливими освітніми потребами. Це можуть бути розлади спектра аутистизму, розлади уваги та гіперактивності, порушення мовленнєвого розвитку та ін. [5; 6].

Інклюзивне навчання базується на тому, що всі діти – рівні та цінні в суспільстві. Для організації якісного інклюзивного навчання потрібні суспільна робота, компетентні фахівці та певні знання, уміння та навички.

Для налагодження якісного освітнього процесу вчитель має розумітися в нормативно-правовій базі в галузі інклюзії. Організацію інклюзивного навчання у школі регулюють Закони України «Про освіту» та «Про повну загальну середню освіту» [7].

Діти з особливими освітніми потребами – це група дітей, які мають фізичні, розумові або обмеження поведінки, які дозволяють їх навчання та інтеграцію у звичайне середовище школи та суспільства. Дослідження цього питання є дуже важливим для того, щоб забезпечити оптимальні умови для навчання та розвитку цих дітей.

Дослідження питань дітей з особливими освітніми потребами передбачає аналіз таких аспектів:

1. Визначення видів та рівнів обмежень, які покращують навчання дітей з особливими освітніми потребами.

2. Аналіз освітніх програм і методів навчання, які можуть забезпечити оптимальні умови для навчання цих дітей.

3. Вивчення рівня доступності навчальних закладів і середовища для дітей з особливими освітніми потребами.

4. Вивчення думок і досвіду вчителів та батьків щодо оптимальних підходів до навчання дітей з особливими освітніми потребами.

5. Аналіз рівня соціальної та психологічної адаптації дітей з особливими освітніми потребами.

6. Визначення перспектив розвитку освіти дітей з особливими освітніми потребами [8; 9].

У фахівця в роботі з дітьми з ООП має бути мотиваційна спрямованість свідомості, тобто вчитель повинен відчувати себе в інклюзивному класі; має бути спрямованість на визнання кожної дитини суб'єктом навчально-виховного процесу; вчитель має володіти творчою активністю, розвивати творчий потенціал дітей з ООП.

Важливою ланкою у процесі підготовки вчителя до роботи в інклюзивних умовах є формування професійно-особистісних якостей, компетенцій, умінь, професійно-ціннісних навичок.

Якісна спеціальна підготовка вчителів буде запорукою ефективною подальшої роботи в інклюзивному просторі. Почати підготовку вчителів для роботи з дітьми ООП потрібно у ЗВО під час вивчення педагогічних компонентів. Майбутні вчителі мають ознайомитися з основами інклюзивної освіти, а також з різними формами і методами роботи з дітьми ООП. Для цього можна проводити спеціальні лекції, семінари, майстер-класи, а також робити стажування в інклюзивних навчальних закладах.

Другим кроком є використання практичних методів навчання для підготовки вчителів. Один із найбільш ефективних методів – це навчально-дослідницька діяльність. Майбутні вчителі мусять брати участь у проектах, дослідженнях та інших формах навчальної діяльності, що спрямовані на розробку інклюзивних підходів до навчання та виховання дітей ООП. Це надає змогу студентам отримати відповідний досвід роботи із цією категорією дітей, а також допомагає зрозуміти їх потреби й індивідуальні особливості.

Підготовка майбутніх учителів НУШ для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами є важливим завданням для сучасної освіти. Освітні потреби дітей можуть відрізнятися від стандартних, тому вчителі зобов'язані бути готові працювати з дітьми з різними видами обмежень.

Одним із ключових елементів підготовки вчителів до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами є розвиток у них емпатії та розуміння потреб цих дітей. Вчитель мусить бути здатним побачити унікальність кожної дитини та зрозуміти, які індивідуальні потреби є в таких дітей. Це можна зробити шляхом проведення спеціальних курсів з психології та соціальної роботи з дітьми з особливими потребами.

Також важливою частиною підготовки вчителя є знання та розуміння різних видів обмежень, з якими можуть зіткнутися діти у класі. Це можна досягти шляхом проведення спеціальних курсів з розуміння особливостей розвитку дітей із сенсорними, фізичними та психологічними обмеженнями. Вчителі повинні

бути здатні використовувати технології, щоб допомогти дітям з особливими потребами отримати доступ до матеріалів і знань.

Для підготовки до роботи з дітьми з особливими потребами важливо передбачити практичні вправи та взаємодію зі спеціалістами в цій галузі. Майбутні вчителі мусять мати можливість спостерігати за роботою фахівців та взаємодіяти з ними. Важливо, щоб підготовка включала практичну складову, таку як стажування в школах з особливими класами та спеціальними освітніми закладами. Це дасть змогу вчителям отримати досвід роботи з дітьми з різними порушеннями розвитку та дізнатися про найефективніші методи роботи з ними. Також практичним досвідом може бути забезпечення майбутнім вчителям можливості ознайомитися з різними видами порушень розвитку, зокрема з дислексією, дисграфією, дискалькулією, аутизмом та іншими. Також потрібно надати можливість учителям вивчити методики та технології роботи з дітьми з особливими освітніми потребами.

Для того щоб навчання дітей з ООП в інклюзивних класах проходило успішно, педагогу потрібно оволодіти певними знаннями, уміннями та навичками: умінням створити сприятливі умови для спілкування з дітьми; враховувати особливі освітні проблеми; ознайомитися з особливостями порушень у дитини; навчитися використовувати спеціальні методи в роботі, дидактичні матеріали до індивідуальних потреб дітей.

Психологічна готовність фахівця до роботи з дітьми з ООП – це насамперед готовність працювати з такими дітьми, усвідомленість користі навчання дітей з ООП з іншими дітьми, готовність до можливих змін у власних поглядах під час роботи, здатність до самоаналізу своєї діяльності.

Психологи стверджують, що робота з дітьми з ООП потребує спеціальної підготовки.

За статистикою, станом на сьогодні приблизно 60–80 % дітей в Україні мають вади зору, значна частина дітей має виражені індивідуальні особливості. Важливе завдання для вчителя в інклюзивному класі – це пояснити іншим учням, як треба ставитися до дітей з ООП [10].

Хоча кожна дитина з особливими освітніми потребами є унікальною, конкретні методи та підходи до роботи з ними можуть відрізнятися. Однак наведемо декілька загальних прикладів того, як можна працювати з дітьми у класі. *Для дітей із порушенням уваги та гіперактивністю (СДУГ – синдром дефіциту уваги з гіперактивністю):* потрібно забезпечити учням із СДУГ можливість частішого переривання навчального процесу, дозволяючи їм займатися фізичною активністю (наприклад, ходити по класу, зробити фізичну розминку) для зменшення напруження та збереження уваги.

Для дітей із дислексією: надати учням із дислексією доступ до додаткових матеріалів, наприклад аудіокнижок, щоб допомогти їм зрозуміти зміст уроків. Крім того, використовувати кольорові позначки для виділення ключових слів або термінів у текстах.

Для дітей з аутизмом: потрібно розглянути можливість надання додаткової індивідуальної підтримки, яка відповідає потребам учня. Наприклад, це можуть бути спеціальні ігри для розвитку соціальних навичок і комунікацій, частіші паузи для зменшення перевантажень або використання візуальних матеріалів для ефективного сприйняття інформації.

Для дітей із порушенням мовлення: надати учням можливості для участі в діалозі та зменшенні часу, відведеного на виконання завдань. Використовувати кольорові, прості зображення, щоб допомогти учням із порушенням мовлення краще зрозуміти та відтворити інформацію [3].

Залучення дітей з особливими освітніми потребами до практичних дій може бути ефективним способом допомогти їм розвинути навички та вміння, підвищити їх інтелектуально, фізично та соціально.

Прикладом може бути практична робота руками. Діти зможуть відчувати більшу задоволеність від виготовлення руками різноманітних декоративних виробів із паперу, ліплення з глини або пластиліну, виготовлення косметики з природних матеріалів тощо. Ці поняття допомагають збільшити моторику дитини, творчість та віру у свої можливості.

Ще одне завдання з кулінарії. Така практика може бути цікавим способом навчити дітей підтримувати здоровий спосіб життя, навчити різноманітних кулінарних рецептів і діяти за алгоритмом. Такі заняття допомагають дітям покращити моторику, координацію рухів, навички планування та співпраці.

Садівництво: робота в саду може бути корисним способом розвитку навичок і вмінь, таких як вирощування рослин, догляд за ними, формування відповідальності, терпіння та співпраці з іншими людьми.

Розвиток фізичних навичок: заняття фізичними вправами, такими як йога, пілатес, аеробіка, можуть допомогти дітям з ООП збільшити рухливість, витривалість та силу м'язів.

Висновки. Підготовка майбутніх учителів НУШ для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами є дуже важливим і актуальним завданням. Для того щоб вчителі НУШ могли успішно працювати з дітьми з особливими потребами, необхідно, щоб вони отримали відповідну підготовку у ЗВО. Це має передбачати теоретичні знання про особливості дітей з іншими видами особливостей, а також практичні навички роботи з ними. Крім того, вони повинні мати можливість проходити практику в спеціальних закладах освіти, де працювати з дітьми з особливими потребами, щоб отримати практичний досвід.

У підготовці фахівців для роботи з дітьми з особливими освітніми потребами важливо також забезпечити індивідуальні потреби кожного вчителя. Для цього можна використовувати інші форми навчання, такі як семінари, тренінги, онлайн-курси тощо.

Отже, можна зробити висновок, що підготовка майбутніх учителів НУШ до роботи з дітьми з особливими освітніми потребами є кроком у забезпеченні якісної освіти для всіх дітей, незалежно від їхніх особливостей.

Література:

1. Діти з особливими освітніми потребами у загальноосвітньому просторі : навч.-метод. посіб. / Н. А. Ярмола та ін. Київ : ІСПП імені Миколи Ярмаченка НАПН України, 2020. 208 с.
2. Ярмола Н. А. До питання соціальної адаптації дітей з інтелектуальними порушеннями в умовах освітнього закладу. URL: <http://surl.li/dnhga> (дата звернення: 24.10.2023).
3. Досвід реалізації інклюзивної освіти в країнах Європи URL: http://inklyuzi.blogspot.com/p/blog-page_66.html (дата звернення: 24.10.2023).
4. Інклюзивна школа: особливості організації та управління: навч.-метод. посіб. / Колупаєва А. А. та ін.; за заг. ред. Л. І. Даниленко. Київ, 2007. 128 с.
5. Сім прийомів, які допоможуть вчителю інклюзивного класу. *Освіторія : веб-сайт*. URL: <https://cutt.ly/ywEGEM3G> (дата звернення: 24.10.2023).
6. Кайдалова Г. П. Досвід зарубіжних країн у запровадженні інклюзивного навчання в Україні. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*, 2015, № 6 (50). С. 108–116.
7. Про затвердження концепції розвитку інклюзивного навчання : наказ МОН України від 01.10.2010. URL: <https://cutt.ly/mwEGTkbd> (дата звернення: 24.10.2023).
8. Будник О. Б. Інклюзивна освіта : навч. посіб. для студ. спеціальності «Початкова освіта». Івано-Франківськ : Видавець Кушнір Г. М., 2015.
9. Данієлс Е. Р. Залучення дітей з особливими потребами до загальноосвітніх класів / Елен Р. Данієлс, Кей Стаффорд. Львів, 2000.
10. Шевців З. М. Основи інклюзивної педагогіки : підручник. Київ : Центр учбової літератури, 2016. 248 с.

References:

1. Yarmola, N. A., Koval-Bardash, L., Kompanets, N., & Kvitka, N. (2020). *Dity z osoblyvymy osvitynymi potrebamy u zahalnoosvitnomu prostori* [Children with Special Educational Needs in the Mainstream Educational Environment]. Kyiv: ISPP imeni Mykoly Yarmachenka NAPN Ukrainy [in Ukrainian].
2. Yarmola, N. A. (2023). *Do pytannia sotsialnoi adaptatsii ditei z intelektualnymy porushenniamy v umovakh osvitnoho zakladu* [Social Adaptation of Children with Intellectual Disabilities in an Educational Institution Setting]. October 24. Retrieved from: <http://surl.li/dnhga> [in Ukrainian].
3. *Dosvid realizatsii inkluzivnoi osvity v krainakh Yevropy* (2023). [The Experience of Implementing Inclusive Education in European Countries]. Retrieved from: http://inklyuzi.blogspot.com/p/blog-page_66.html [in Ukrainian].
4. Kolupaieva, A. A., Sofii, N. Z., Naida, Yu. M., & Danylenko, L. I. (2007). *Inkluzivna shkola: osoblyvosti orhanizatsii ta upravlinnia* [Inclusive School: Organization and Management Features]. Kyiv [in Ukrainian].
5. *Osvitoriia* (2023). *Sim pryiomiv, yaki dopomozhut vchyteliu inkluzivnoho klasu* [Six Strategies to Assist Teachers in an Inclusive Classroom]. October 24. Retrieved from: <https://cutt.ly/ywEGEM3G> [in Ukrainian].
6. Kaidalova, H. P. (2015). *Dosvid zarubizhnykh krain u zaprovadzhenni inkluzivnoho navchannia v Ukraini* [The Experience of Foreign Countries in Implementing Inclusive Education in Ukraine]. *Pedahohichni nauky: teoriia, istoriia, innovatsiini tekhnolohii*, no 6 (50), pp. 10–20 [in Ukrainian].
7. Order of the Ministry of Education and Science of Ukraine on the Approval of the Concept of Inclusive Education Development (2010, October 1). October 24. Retrieved from: <https://cutt.ly/mwEGTkbd> [in Ukrainian].
8. Budnyk, O. B. (2015). *Inkluzivna osvita* [Inclusive education]. Ivano-Frankivsk: Vydavets Kushnir H. M. [in Ukrainian].
9. Daniels, E.R., & Stafford, K. (2000). *Zaluchennia ditei z osoblyvymy potrebamy do zahalnoosvitnikh klasiv* [The inclusion of children with special needs in mainstream classrooms]. Lviv: Tavarystvo "Nadiia" [in Ukrainian].
10. Shevtsiv, Z. M. (2016) *Osnovy inkluzivnoi pedahohiky* [The fundamentals of inclusive pedagogy]. Kyiv: Tsentr uchbovoi literatury [in Ukrainian].